

dovoljenji, prošnjami za sprejem v špital ter šolstvom (plačevanjem učiteljev). Prav tako so se dotaknili komunalnih zadev, kot je npr. osvetljava mesta, gospodarskih zadev (najemnine in zakupi), ureditve dodatne lekarne v mestu, ustanovitve občinske hranilnice in cele vrste drugih zadev.

Objavljeni zapisniki v takšni obliki še niso bili predstavljeni, čeprav so sejni zapisniki Občinskega odbora Mestne občine Maribor za preučevanje zgodovine Maribora nepogrešljivo arhivsko gradivo, ki pa je bilo zaradi dejstva, da je zapisano v nemščini in nemški kurenti oziroma nemški kurzivi, do sedaj relativno malo uporabljeno. Avtorici je pri transliteraciji priskočil na pomoč mag. Boštjan Zajšek.

Prvi štirje zvezki sledijo ideji znanstveno-kritične objave zapisnikov kot zgodovinskih virov in ohranjajo v XXXVII. zvezku GZM prvič predstavljeno posodobitev izdaje v skladu z modernimi principi objav zgodovinskih virov in popisovanja arhivskega gradiva po mednarodnih standardih za popisovanje.

Vsak zvezek poleg kritične objave zapisnikov vsebuje še zgodovinski oris periode, opombe, krajšave, povzetka v nemščini in angleščini, seznam virov in literature ter imensko kazalo.

Avtorica dr. Zdenka Semlič Rajh se je z zastavljenim projektom vsekakor lotila ambicioznega in hvalevrednega podviga, ki ji ga bo ob izpričani predanosti in strokovnosti ter z nesebično pomočjo ljudi, ki so jo podpirali doslej, zagotovo uspelo pripeljati do konca.

Aleksander Žižek

Irene Kubiska Scharl in Michel Pölzl: *Das Ringen um Reformen. Der Wiener Hof und sein Personal im Wandel (1766–1792). Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*

Wien: Österreichisches Staatsarchiv, Generaldirektion, 2018, 756 strani

Preteklo leto je pri avstrijskem državnem arhivu na Dunaju izšla že 60. številka revije *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*. To aktualno številko sta pripravila Irene Kubiska Scharl in Michel Pölzl in jo naslovila *Das Ringen um Reformen. Der Wiener Hof und sein Personal im Wandel (1766–1792)*. Avtorja sta svoja spoznanja na podlagi raziskav arhivskega gradiva zapisala na kar 756 straneh, kolikor jih ima publikacija skupaj z imenskim in krajevnim kazalom. Monumentalnost revije se odraža v enajstih poglavjih, v katerih avtorja podrobno obravnavata problematiko delovanja dunajskega dvora v času reform cesarice Marije Terezije in njenega sina Jožefa II.

V prvem, uvodnem poglavju je avtorica razložila pomen tako imenovanega razsvetljenega absolutizma in reform, ki so bile izvedene v tem času. Dotaknila se je tudi aktualnega stanja raziskovanosti tega področja. Pri tem je opozorila na zelo dobro raziskovanost obdobja terezijanskih in jožefinskih reform, še posebej reform na področju uprave, šolstva in delovanja rimskokatoliške cerkve. Kljub dobri raziskovanosti pa avtorica ugotavlja pomanjkanje raziskav reform, ki sta jih Marija Terezija in njen sin Jožef II. izvedla z namenom reformirati delovanje dunajskega dvora. V drugem poglavju obravnava vprašanje soregentstva za časa vladanja cesarice Marije Terezije. Najprej se posveti obdobju soregentstva njenega moža Franca Štefana med letoma 1740 in 1765. Zatem primerja to soregentstvo s soregentstvom njenega sina Jožefa II. in pri tem opozori na podobnosti in razlike med obema na področju delovanja dvornih uradov. Nazorno prikaže spremembe, ki so se zgodile pri organizaciji in delovanju dvornih uradov med letoma 1740 in 1765. Ista avtorica se v tretjem poglavju osredotoča na upravne

reforme, ki so se med letoma 1765 in 1768 dotikale delovanj dunajskih dvornih uradov. Avtorica posebej poudarja položaj plemstva na dvoru in njegovo vlogo pri delovanju dvornih uradov. Z zgodovinskega vidika so zanimive spremembe, ki so se dotikale dvornih praznovanj, določitve stila oblačenja in drugih podrobnosti dvornega protokola. Vsebinsko najbolj raznoliko je četrto poglavje, ki se v prvem delu dotika delovanja dvornih straž. Iz podrobnejših opisov izvemo dosti o tako imenovani švicarski gardi, madžarski plemiški telesni straži »*Königlich Ungarische adelige Leibgarde*«, ustanovljeni leta 1760, leta 1763 ustanovljeni »*Neue adelige Arcierenleibgarde*«, v letih od 1770 do 1780 ustanovljeni milanski posebni enoti »*Mailänder Detachements*«, leta 1781/82 ustanovljeni galicijski telesni straži »*Königlich galizische Leibgarde*«. Nazadnje se v tem sklopu dotika delovanja dvornih straž do leta 1806 oziroma v času cesarjev Leopolda II. in Franca II./I. Avtorica v drugem sklopu predstavlja delovanje dunajske dvorne opere in gledališča med letoma 1740 in 1806. Tretji sklop v četrtem poglavju je namenjen predstavitvi položaja osebnih spovednikov vladarjev od leta 1760 do 1806. Pri tem izpostavlja položaj jezuitov kot spovednikov in njihov položaj po ukinitvi jezuitskega reda leta 1773.

Peto poglavje, čigar avtor je Michael Pölzl, govori o službi dunajskega dvornega mojstra »*Kanzlei des Obersthofmeisters*« v drugi polovici 18. stoletja kot tistem dvornem organu, ki mu je bila zaupana naloga vodenja dunajskega dvora in koordinacija med različnimi dvornimi uradi. Avtor se posebej posveča upravnim reformam, ki so v letih 1766–1790 spremenile podobo dvorne pisarne in način njenega delovanja. Z arhivskega vidika pa je zanimivo tudi avtorjevo razmišljanje o skrbi dunajske dvorne pisarne za ustrezno arhiviranje nastajajočih dokumentov. Šesto poglavje avtor nameni predstavitvi delovanja dunajskega dvornega gospodarstva od leta 1765 do 1806. V tem poglavju so prav tako predstavljene upravne reforme, s katerimi so vladarji želeli reformirati delovanje tega dela dvora. Tudi na tem področju se kaže želja vladarjev po absolutnem nadzoru vseh segmentov, ki jih je s svojim delovanjem pokrivalo dvorno gospodarstvo. Slednje je v drugi polovici 18. stoletja zaznamovalo odpuščanje zaposlenih zaradi želje po racionalizaciji.

V sedmem poglavju avtorica Irene Kubiska Scharl ponazarja dvorno politiko plačevanja zaposlenih dvorjanov v drugi polovici 18. stoletja. Pri tem opozarja na znižanje plače kot enega od disciplinskih ukrepov, s katerimi so bili lahko kaznovani nevestni dvorjani. Dotakne se uvajanja pokojnin za zaposlene na dvoru po letu 1740. Osmo poglavje, ki ga je napisala Yasmin Sybille Rescher, je posvečeno predstavitvi položaja dvornega maršalskega urada in vplivom terzijanskih in jožefinskih reform nanj. Avtorica pa se spopada tudi z vprašanji oporok dvorjanov, njihove oskrbe in odnosom do njihove zapuščine. Prej omenjeni Michael Pölzl je napisal še deveto poglavje, v katerem je obravnaval problematiko dušnih protokolov, ki so bili napisani tudi za zaposlene na dunajskem dvoru. Sprašuje se o njihovem pomenu s podatkovnega vidika. Hkrati pa ugotavlja, da so bili tako zajeti dvorjani tudi lažje obdavčljivi. Ženske, tako plemenite kot neplemenite, ki so bile zaposlene na dvoru, so bile oproščene plačila vojnega davka. Davčni organi so se pri obračunavanju davkov pogosto znašli v kočljivem položaju, saj niso vedeli, kako naj obravnavajo položaj cesarja na dvoru; če bi cesarja imeli za nekakšno »glavo družine« vseh prebivalcev dvora, potem bi bili dvorjani oproščeni plačila davščin.

Avtor v desetem poglavju obravnava položaj dunajskega dvora ob raznih nevarnostih, bodisi zdravstvenih bodisi vojaških. Tovrstne nevarnosti so dvor večkrat v zgodovini prisilile, da se je prestavil na varnejšo lokacijo. Tako se je dvor pred kugo 15. 10. 1679 umaknil najprej v Prago. Po sedmih mesecih je tudi tam izbruhnila kuga, zaradi česar se je dvor umaknil v Linz. Tam je cesarski dvor ostal do 9. 5. 1681, ko so se zopet prestavili na Dunaj. V času kuge leta 1713 se je cesar Karl VI. umaknil v Luksemburg. Po drugi strani pa se je dunajski dvor umikal v druge kraje tudi zaradi vojaških spopadov. Cesar Leopold I. se je pred

turško vojsko 5. 7. 1683 skozi Linz umaknil s svojim dvorom v Passau, kjer je ostal do 14. septembra istega leta. Nadalje se je dunajski dvor umaknil tudi v času tako imenovanih koalicijskih vojn v letih 1797, 1805 in 1809. Leta 1797 se je dvor umaknil pred francosko vojsko v Prago. Leta 1805 se je del dvora umaknil v Brno, drugi del v Olomuc, tretji del pa v Budim. Ko so 12. 1. 1806 zadnje francoske čete zapustile Dunaj, se je dvor ponovno vrnil v svoje stare prostore. Tudi leta 1809 se je dunajski dvor umaknil v Budim pred francosko armado. Avtor tako v pričujočem poglavju podrobneje opisuje umike dvora in s tem povezane težave s transportom, delitvijo cesarske družine, varnostjo in vojno škodo.

Revija se s predstavljenimi podrobnejšimi izsledki znanstvenih raziskav omenjenih avtorjev ne zaključuje. V njeni drugi polovici so navedeni obširni sezname dvornih uradov in njihovih zaposlenih v drugi polovici 18. stoletja. Ob koncu je priložen dolg abecedni seznam vseh zaposlenih dunajskih dvorjanov, ki ga ob koncu dopolnjujeta imensko in krajevno kazalo. Revija vsebuje veliko novih spoznanj o delovanju dunajskega dvora od sredine 18. stoletja naprej. Pomembna je tudi z vidika raziskav delovnih oziroma ekonomskih migracij, saj nam priložen register uradov in tam zaposlenih razkriva rojstne kraje zaposlenih. Ti so prihajali v dunajske službe tudi iz bolj oddaljenih krajev monarhije. Revija bo v veliko pomoč vsem, ki jih ta raziskovalna tematika zanima po znanstveni plati, zanimiva pa bo tudi za preostale zgodovinarje, saj nudi podroben vpogled v delovanje nam najbližjega vladarskega dvora.

Dr. Vinko Skitek

Boštjan Zajšek: »JUGOSLAVIJA PRIHAJA«. Kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem

Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2018, 100 strani

Monografija avtorja mag. Boštjana Zajška obravnava družbeno dogajanje na slovenskem Štajerskem in Koroškem v razgibanem času od jeseni 1918 do jeseni 1919. Navezuje se na razstavo Pokrajinskega arhiva Maribor (dalje: PAM), katere naslov je bil enak naslovu monografije. Avtorji razstave (mag. Boštjan Zajšek, Sabina Lešnik, Simona Velunšek, mag. Jure Maček in mag. Nina Gostenčnik) so na 25 panojih obeležili stoto obletnico prevratnih dogodkov, ki so spodnji del Štajerske in jugovzhodni rob Koroške odtrgali avstrijski državi in ju priključili jugoslovanski.

Razstavne panoje in spremljajoča besedila (monografijo, brošuro, vabilo na otvoritev itd.) je oblikovala mag. Nina Gostenčnik. Monografija ima 100 strani formata A4. Naslovnico krasi fotografija, posneta ob obisku kralja Aleksandra v Mariboru, barvna konstelacija posameznih strani pa se ujema z barvami jugoslovanske trobojnice – glava strani je modre barve, noga rdeče, med njima pa je bela barva. Vsebinsko je monografija razdeljena na 11 poglavij, katerih naslovi so citati bodisi iz arhivskih dokumentov bodisi iz časopisnih člankov.

Slikovni material med besedilom sestavljajo digitalne reprodukcije spisovnega gradiva, fotografij, razglednic, plakatov in letakov, političnih kart in bankovcev, ki so bile razstavljene tudi na panojih omenjene razstave. Arhivsko gradivo, iz katerega je avtor monografije črpal podatke in slikovni material, hrani Pokrajinski arhiv Maribor v naslednjih fondih (v oklepajih so signature):

- Zbirka prevratnih dogodkov na slovenskem Štajerskem in Koroškem (SI_PAM/1691)
- Narodni svet za Štajersko (SI_PAM/0096)
- Zveza prostovoljcev borcev za severno mejo Maribor (SI_PAM/1277)